

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Monumenta Paderbornensia

Ferdinand <Paderborn, Bischof, II.>

Lemgoviae, 1714

Fons Padulus, Ante Neuhusium, Consuetum Episcoporum Et Principum
Paderbornensium Domicilium.

urn:nbn:de:hbz:466:1-8040

FONS PADULUS,

ANTE
NEUHUSIUM,CONSUEVUM EPISCOPORUM ET PRINCIPUM
PADERBORNENSIVM DOMICILIUM.

MEMORIÆ SACRUM

FONS. EGO. SUM. PADULUS. NITIDIS. ARGENTEUS. UNDIS
 PURIOR. ELECTRO. FRIGIDIORQUE. GELU
 OLIM. VIX. PECORI. NOTUS. NUNC. ARIDA. FEBRI
 NOSTER. FERNANDI. PROLUIT. ORA. LIQUOR
 UNDE. MEO. PRINCEPS. RECREATUS. MUNERE. CLAUSAS
 MARMORIBUS. GRATO. CARMINE. SIGNAT. AQUAS
 NE. MIHI. CASTALIOS. LATICES. OPPONE. NEC. UNDA
 BELLEROPHONTEI. CARE. VIATOR. EQUI
 ILLA. ETENIM. DOCTIS. INSPIRAT. VATIBUS. ÆSTUM
 HÆC. LEVAT. ET. MEDICAM. LYMPHA. MINISTRAT. OPEM.

FERDINANDUS. DEI. ET. APO-
 STOLICÆ. SEDIS. GRATIA. EPISCOPUS
 PADERBORNENSIS. COADJUTOR. MO-
 NASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS. CO-
 MES. PYRMONTANUS. ET. LIBER. BA-
 RO. DE. FURSTENBERG.

AQUA. FONTIS. PADULI. IN. FEBRIS. ARDORIBUS
 RECREATUS. P. C. AN. MDCLXV.

Gg

NO-

NOTÆ.

FONS *Padulus* à Pado nostro Saxonico, sicut ab Italico Padusa, denominatur, tam perlucidæ aquæ salubritate, dulcedine & frigore, quàm Neuhusii viciniâ celebris. Nos certè, in summis aliquando febris ardoribus, grato ejus potu recreati, secundùm antiquam parcemiam & dictum sapientissimi Varronis, *aquam hausisti, puteum corona*, memoriam accepti beneficii hoc monumento consecravimus. Proximum *Padulo Neuhusium*, Episcoporum Paderbornensium, per quatuor amplius sæcula, consuetum domicilium, Scriptor Panegyrici Paderbornensis pluribus argumentis demonstrat, ipsum esse Alifonis castellum, quod Drusus contra Sicambros, ad Luppiaë & Alifonis confluentes, exstruxit, & multis post annis Carolus M. instauravit, ut ejus præsidio finitimas gentes uterque compesceret, atque in potestate retineret. Insecutis indè temporibus Episcopis Paderbornensibus eodem in loco arcem ponendi, habitandique causam dedisse videntur acerrimæ simultates, quas cum civitate non semel habuerunt. *Antea siquidem*, inquit Horrión in Panegyri. Paderbornensi, *in urbe sua Paderborna apud Cathedralē Ecclesiam habitabant, quo tempore civium erga suos Præsules amor & reverentia tanto eis præsidio erat, ut vallum turreſque minimè requirerent: At postquam ab iis sacrosancta dignitas contemni cœpta, gravesque sunt motus adversus Ecclesiasticum ordinem excitati, faciendum visum, ut ab eorum injuriis semoti, hujus se arcis præsidio tuerentur.*

Eandem aliò commigrandi necessitatem aliis etiam Episcopis suæ jam olim urbes imposuerunt, quando primùm ab Episcopis conditæ, auctæ, & communitæ, opibusque dein suis insolenter elatæ, adversus proprios Dominos in arma confurrexere. Sed hocce magnis civitatibus perquàm fatali sæculo contrarium accidit, quo (ut nihil de Paderborna nostra dicam, quam crebris seditionibus laborantem, suisque Episcopis contumacem, & hoc sæculo maximè, licentiâ novæ religionis insanientem, THEODORUS Episcopus & Princeps Paderbornensis, per Joannem

nem Frisiæ Orientalis & Ritbergæ Comitem, egregium belli ducem anno MDCIV. VI. Kal. Maji, admirabili providentiâ ac celeritate expugnatam compefcuit) Leodium, Hervordia, Monasterium, Erfordia, Magdeburgum, Brunswiga, præpotentes claræque urbes in ordinem redactæ, aliis urbibus parem fortunæ ludum comminantur. Annum porro, quo Paderbornenses Episcopi ex urbe huc concesserint, non habeo certum affirmare. Suspicio tamen circa annum partæ salutis MCC. Certè Otto Ritbergensis, qui anno M CCLXXVII. ad Baderbornensem Cathedram est evectus, in hacse arce tenebat, dicebaturque vulgò eodem, quo hodie nomine; fortasse, quòd in veteris arcis Drusianæ & Carolinæ vestigiis esset collocata; quàm à civibus Paderbornensibus postea incensam refert Gobelinus Persona in Cosmodr. ætat. 6. cap. 66. his verbis. *Otto de Ritberg Episcopus Paderbornensis multas guerras cum civibus Paderbornensibus habuit, unde accidit, quòd cum ipsi Castrum Novum igne devastaverant, & post hoc quadam die ad implendum fossata ejusdem convenissent, Episcopus Otto cum fidelibus suis manu forti irruit super eos, & commisso prælio, de civibus occisi sunt plusquam quingenti, quorum cadavera in plaustis ducebantur in civitatem, & in una fossa magna sepulta sunt. Fuit enim inter Episcopum & cives per certos arbitros facta compositio, quæ cum servari non videbatur, ut debuit, per multas guerras, clades prædicta secuta est. Erat enim hæc compositio facta anno Domini M CCLXXXI. priusquam ipse Dominus Otto esset consecratus in Episcopum; & utrinque fuit juramentis & sigillis firmata, in qua, inter cetera, ipsi cives promiserunt libertates emunitatum illesas servare & liberas: & in familias Canoniarum & Ecclesiasticarum personarum civitatis Paderbornensis, nisi prius coram Dominis suis conventos, nullam penitus jurisdictionem exercere, & excommunicatos strictius vitare, & eos in officio Consulatus non habere. Deinde ortâ discordiâ super judicio seculari, quod exercetur in foro Paderbornensi, electi sunt arbitri, qui visis & auditis præpositis hinc inde, pronuntiarunt, officium prædicti judicii esse feudum Ecclesiæ Paderbornensis, & hæc pronuntiatio facta est anno Domini M CC XCIX.*

Eam igitur ita inflammata & propè complanata Otto Episcopus, aut ejus successor Guntherus restituerit, quando consentiente dicto Gunthero, Bernardum Præp. Eccl. Paderb. tutorem eâ conditione An. 1309. electum comperimus, *ut castra Dryburg & Nyggenbusen pro 1400. Marcis denariorum oppignorata, redimi pateretur.* Postea Henricus Spiegelius, ac præcipuè Ericus Dux Brunswicensis An. 1525. & Hermannus Comes de Weda, Episcopi Paderbornenses, splendidis firmisque ædificiis Neuhusium exornarunt. *Nostrâ verò memoriâ, inquit Horr. Paneg. Pad. l. 2. c. 13. dignam veteri illâ nominis sui gloriâ speciem hæc arx aliquando est consecuta, postquam ingenti sumptu, à Theodoro Furstenbergio Episcopo & Principe Paderbornenti, in hanc amplitudinem excelsitatemque exædificata, fossis & turribus communita, laxis elegantibusque conclavibus, pomariis, hortis, fontibus ornata est. Itaque quamvis splendido Augusto Principi accipiendâ idonea. Quæ Fridericus Rörigh S. J. non minus clarus Poëta, quàm disertus orator, versibus suis ita expressit.*

*Quid memorem celsis spectandas turribus arces,
Et tantum Domino tecta minora suo?
Ornamenta olim pacis, munimina belli,
Sumptibus ad cælum surgere jussa tuis?
Hinc Nova deterso veteris squalore senecta,
Famque suo demum nomine digna Domus.
Regalem tectis immanibus explicat aulam,
Laxaque formosis atria porticibus.
Quas circum virides ventis crispantibus undas
Plaudit lascivis squamea turba choris.
Flora favet, favet attiguis Pomona viretis,
Certatimque suas utraque promit opes.
Utraque certatim vernantes divitat hortos,
Floribus illa suis, fructibus ista suis.*

Cæterum

Cæterum Theodorianæ ædificationis annum nobis indicat hæc inscriptio, quæ in atrio arcis interiori adhuc conspicitur.

HANC STRUIT. ÆRE. SUO. THEODORUS. EPISCOPUS. AULAM
EX. FÜRSTENBERGIS. STEMMAE. NATUS. AVIS
ANNO. MILLENO. QUINGENTENO. NONAGENO
TALIS. AB. ELECTO. PRINCIPE. QUARTUS. ERAT

Posthæc ea, pro dolor! inciderunt tempora, quæ non solum hujus arcis excidium, sed etiam totius diœcesis jacturam Ecclesiæ Paderbornensi intentarent, quando inter calamitosa Germaniæ bella, An. MDCXLVI. Idib. Maji à Vrangelio Suedici exercitûs duce expugnatâ Paderbornâ, Neuhusium simul in potestatem Suecorum venit, ac quarto post die tam Paderborna quàm Neuhusium Hassis traditur in possessionem, & socialis belli præmium. Hoc felici rerum successu agitatum consiliis inter Suecos & Hassos, utrumne Paderborna præmunienda esset, in eaque dominatus, & perpetuæ possessionis sedes firmanda; an verò Neuhusium oppidum ad id deligendum muniendumque? hîc diversis inter se collisi sententiis hostes, Vrangelius Neuhusium præmuniendum censuit, quòd is locus ad confluentes Paderæ, Luppiaæ atque Almæ, plano & à Natura monstrato situ opportunissimus, brevi inexpugnabili munimento includi posset, ac modico exinde præsidio multò tutius validiusque teneri; eò Paderbornam muris nudandam, & ejus ruinis Neuhusium firmandum esse. Contrà pertinaciter contendebant Hassi, Paderbornam communiendam firmitus, Neuhusianam verò arcem subjecto pulvere pyrio funditus evertendam esse. Quæ cum Vrangelius non probaret, & in his sua consilia, quæ bellandi artibus magis inniti videbantur, abjici indignè ferret; neque Hassis permittere voluit, ut tam nobilem Principum arcem ac sedem tot Episcoporum subruerent; simul Hassos communes, Paderbornam diligenter servarent, vereri enim se ne brevi spreti sui consilii eos pœnitentia subitura esset; dictum mox probavit eventus. Nam sub exitum ejusdem anni Calend. Decembris, quod saluberrimum fuit consilium imperiumque

periumque Francisci Wilhelmi Episcopi Osnabrugensis, ejus miles duce Balduino de Remont Governatore oppidi Widenbrugenſis, Paderbornam luculento die, ſine bellicis machinis, ſine vineis & cuniculis, paucarum horarum aggreſſione, Haſſis ereptam Ferdinando Episcopo ſuo reddidit. Tam facile Deo conſilia Politicorum, quæ in jacturam hujus diœceſis conſpiraverant, ex eorum etiam diſſidiis ſubvertere. Interim Haſſi arcem Neuhuſianam militis ſui præſidio firmatam, etiam pace jam per Germaniam compoſitâ, unâ cum Novesio & Coeſfeldia civitatibus retinuerunt, dum ſibi ex pacto Imperii Ordinum, ſexies centena Imperialium nummum millia numerarentur,

Anno deinde conſequenti MDCXLVII die xviii. Aug. Rabenhauptius Haſſicæ militiæ præſectus Paderbornam circumſedit, cui altero mox die Koningsmarckius cum Suedicis copiis, ſubſidio venit; certi hi duces, non tam ignominiam ſuperioris anni ulciſci, quàm Paderbornam in perpetuam poſſeſſionem & incrementum principatûs Haſſiæ occupare; Eò enim ab exordio belli Suedici & Haſſici omnia eorum conſilia ſpectare viſa, ut captis diœceſium urbibus & munimentis cætera pro arbitrio decerperent. Sed quæ tum proſpicientis Dei erat cura, obtigit urbi Paderbornenſi ex Cæſarea militia Præſectus Erneſtus Bertramovillius, vir animo interritus, & bellicarum rerum expertiſſimus, qui unâ cum civibus fortiter propugnantibus urbem adverſus Suecos Haſſosque defendit. Jam magnam partem murorum hoſtes dejecerant, prolatis ad foſſam vineis; cum gubernator, quòd intra urbis pomæria novis ſe foſſis vallisque, & omni arte bellicâ, instrumentiſque præmunierat, auſus ultrò hoſtem provocare ad aggreſſionem: quibus Koningsmarckius & Rabenhauptius perterriti, coactique inſuper ſubitâ irruptione Lamboyi in Friſiam Orientalem, intra decimum quintum obſidionis diem, ſolutis caſtris urbem deſeruerunt, quò ſuis in Friſia laborantibus auxilium ferrent.

Anno

Anno proximo MDCXLIX. cum publica Imperii comitia Monasterii & Osnaburgi ad exitum vergerent, atque Hassis certa promissio facta esset, si initæ pacis tempore Paderbornam tenerent, iis, quidquid intra Dimolam & Netham fluvios fertilissimi agri, pagorum atque oppidorum continetur, attributum iri: atque adeo Hassi certâ spe præcipuam hanc diœcesis partem, Hassiæ contiguam devorassent; novâ rursus ac repentina obsidione v. Octobris urbem sunt aggressi, ducibus Ernesto Hassiæ Landgravio & Gifio. Animum Hassis fecerat, quod urbis Præfectus Papius temerè binas cohortes in Mindensem diœcesin emiserat, modico præsidio retento; & jam Hassi productis vineis, admotis tormentis, injectisque ignibus urbem ad extrema deduxerant: cum interea Ferdinandus utriusque Bavariæ Dux, Paderbornensis Episcopus, de obsidione & periculo urbis certior factus, Lamboyum Comitem cum suis & Lotharingicis copiis submittit: Et Lamboyus festinatis ab Rheno itineribus, inobservatusque, citius ante urbem stetit cum exercitu, quam Hassi adesse senserint. Ita ille auspiciis Ferdinandi Episcopi, vel ob id æternâ memoriâ digni, intra duodecimum, quo oppugnari cœpta, diem, urbem obsidione, quæ altero die dedenda erat, & patriam perpetuâ servitute felicissimè liberavit.

Magnam hîc divini Numinis providentiam venerabere, quisquis ex posteris hæc recoles. Tot nimirum Episcopatus per Saxoniam à Carolo M. conditi, auctique consequentium indè Cæsarum ac Principum munificentia, hâc demum tempestate naufragium fecerunt, quibus ne ipsæ quidem Carolinæ donationum tabulæ ad salutem valuere. Servatus ex hoc communi naufragio cum paucis aliis Paderbornensis. Ita summo illi Gubernatori placuit,

*Qui terram inertem, qui mare temperat
Ventosum, & urbes, regnaque tristia.*

Horat. Ode 4.
lib. 3.

Sed idem inspector & supremus arbiter adest, à quo omnium quidem potestates, ut D. Augustin. dixit lib. 5. de Civitate Dei,
sed

sed non omnium voluntates. Stetere tot annis à Caroliævo ad nostram usque ætatem cæteri Episcopatus longâ Præfulum ferie, altisque radicibus innixi; sæpè concussi, vulnerati, amputati; quos una demum procella dejecit. Ut constaret magnas arbores diu crescere, unâ horâ extirpari. Procubuere nunc, & ad fatum venere suum, quando *in summa fortuna id æquius, quod validius*, Taciti iudicio lib. 15. Annal. Nec hîc alio solatio cum Seneca occurrimus, quam *pati, quod emendare non possis, & Deum* quo permittente *omnia eveniunt, sine murmure comitari.* Tanto nunc consultius iis, quibus pepercit,

Fortunam pressis manibus tenere, & magnos rerum
transitus capere ad providentiam
malorum.

ACI-